

Retsdogmatisk forskning

2023*

© Professor, dr.jur. Lars Henrik Gam Madsen‡

1. Indledning

Kandidatspecialet skal dokumentere den studerendes færdigheder i at anvende videnskabelige teorier og metoder under arbejdet med et fagligt afgrænset emne.

Specialet skal således – på linje med anden juridisk forskning – være *videnskabeligt*. Det leder frem til spørgsmålet om, hvornår et retsdogmatisk arbejde kan betegnes som videnskabeligt. Da nærværende vejledning primært har et praktisk formål, vil de retsfilosofiske spørgsmål om retsvidenskabens karakter – herunder den juridiske metode – ikke blive behandlet nærmere.¹ Af samme årsag vil retslærens grundlæggende spørgsmål om, hvad der er kvalitetskriterier i retsvidenskaben, heller ikke blive behandlet nærmere.²

De betingelser for videnskabelighed, som nærværende vejledning fokuserer på, er de helt basale: Skal et værk være videnskabeligt, forudsætter det, dels at forfatteren loyalt redegør for alle argumenter og kilder – ikke kun de omstændigheder, som støtter egne synspunkter – dels at det er muligt at kontrollere det

* Build 20230103. Seneste version kan hentes på www.lhgm.dk.

‡ Dette værk er udgivet under en Creative Commons licens (Navngivelse-Ikke-kommerciel-Ingen bearbejdelser 2.5 Danmark), der bl.a. giver tilladelse til fremstilling og spredning af identiske eksemplarer, forudsat at disse handlinger ikke har kommerciel karakter. Besøg creativecommons.org, hvis du vil se en kopi af licensen.

1. Af nyere litteratur kan der eksempelvis i stedet henvises til *Jens Evald og Sten Schaumburg-Müller: Retsfilosofi, retsvidenskab og retskildelære* (2004) s. 212ff, *Christina Ramberg: Erfarenheter* (2003), *Synne Sæther Mæhle* i *Jussens Venner* 2004.329, *Hans Petter Graver* i *TfR* 2008.149, *Sten Schaumburg-Müller* i *U* 2009B.192, *Jens Evald: Juridisk teori, metode og videnskab*, 2. udg. (2020) kap. 10 samt *Carsten Munk-Hansen: Retsvidenskabsteori*, 3. udg. (2022) s. 69ff. Ud fra et *formueretligt udgangspunkt* behandles spørgsmålet om retsdogmatik som videnskab eksempelvis af *Henry Ussing* i *U* 1934B.289 (292), *Henry Ussing: Almindelig del*, 4. udg. (1967) s. 2, *Knud Illum* i *U* 1953B.278 (282) og *Knud Illum* i *JFT* 1962.381 (393).
2. Kvalitetskriterier i retsvidenskaben behandles eksempelvis i antologien »Juridisk Forskning«, hvor der særligt kan henvises til følgende bidrag: *Jan Hellner* i *Juridisk Forskning* (2002) s. 9ff, *Stig Jørgensen* i *Juridisk Forskning* (2002) s. 18ff, *Antti Suviranta* i *Juridisk Forskning* (2002) s. 27ff, *Asbjørn Kjønstad* i *Juridisk Forskning* (2002) s. 49ff samt *Ole Hasselbalch* i *Juridisk Forskning* (2002) s. 69ff.

grundlag (dokumentationen/kilderne), som forfatteren bygger sine argumenter og konklusioner på.

Dermed indgår følgende evalueringskriterier ved bedømmelsen af et retsdogmatisk arbejdes videnskabelige troværdighed:

- Er dokumentationen fyldestgørende?
- Kan dokumentationen kontrolleres?
- Er dokumentationen sand?

Det er i vidt omfang graden af videnskabelig troværdighed, som adskiller god forskning fra dårlig forskning.

Denne vejledning er begrænset til kandidatspecialer, som har et *retsdogmatisk* formål, dvs. specialer, som har til formål at beskrive, analysere og systematisere gældende ret, og som derfor anvender retsdogmatisk metode.³

Grundtanken bag vejledningen er på den ene side, at der er behov for en beskrivelse af praktiske aspekter – håndværket om man vil – ved juridisk forskning, men at vejledningen på den anden side ikke i sig selv er – og heller ikke kan være – tilstrækkelig. Det er derfor for det første en forudsætning, at læseren under studiet har fået den grundlæggende viden om, hvordan retsdogmatiske værker er opbygget, herunder ikke mindst ved at læse den litteratur, som anvendes under studiet. For det andet falder det uden for vejledningens rammer at behandle specialeprocessen (emnevalg, arbejdsform, skriveproces etc.).⁴ Der er i den forbindelse grund til at nævne de udbudte kurser i specialeskrivning og informationssøgning.

Vejledningen er tænkt som et praktisk arbejdsredskab. Anbefalingerne er derfor illustreret med eksempler, som viser, hvordan anbefalingerne kan anvendes i et speciale. Hvis en nævnt ressource er tilgængelig på internettet, er linket indarbejdet i teksten og markeret med blå skrift. Et klik på den blå skrift (hyperlinket) vil åbne den pågældende hjemmeside i webbrowseren.

2. Dokumentation – kilderne

Ved bedømmelsen af juridisk forskning indgår det, om dokumentationen er tilstrækkelig komplet: Har forfatteren fundet de kilder, som er nødvendige for, at emnet kan behandles omhyggeligt og fra alle sider?

Ud fra en praktisk synsvinkel kan arbejdet med at finde kilder dermed tage udgangspunkt i følgende spørgsmål:

- Er al relevant lovgivning inkl. forarbejder fundet?

3. Den retsdogmatiske metode er nærmere beskrevet i *Jens Evald og Sten Schaumburg-Müller: Retsfilosofi, retsvidenskab og retskildelære* (2004) s. 212ff og *Carsten Munk-Hansen: Retsvidenskabsteori*, 3. udg. (2022) s. 211ff.

4. Om specialeprocessen henvises i stedet til *Ole Bruun Nielsen: Juraspecialet*, 2. udg. (2011) og *Carsten Munk-Hansen i Skriftlig jura*, 2. udg. (2020) kap. 9.

- Er alle relevante afgørelser fundet?
- Er al relevant litteratur fundet?

I det følgende gives en kort oversigt over, hvor de væsentligste kilder findes. Gennemgangen begrænses til nationale kilder. Vedrørende andre kilder henvises eksempelvis til [PhdWiki](#) og fagsiderne for jura på bibliotekerne på [Københavns Universitet](#), [Aarhus Universitet](#) og [Lunds Universitet](#).⁵

2.1. Lovgivning, bekendtgørelser og cirkulærer

Lovtidende er den autoritative kilde for love, anordninger og bekendtgørelser. Fra 2008 og frem findes Lovtidende på internettet ([lovtidende.dk](#)). Tidligere årgange findes kun i papirudgave.

[Retsinformation.dk](#) er det netsted, som giver borgerne adgang til det fælles statslige retsinformationssystem. På Retsinformation kan der søges i love og andre regler (bekendtgørelser og cirkulærer mv.), der er udstedt af ministerier og centrale statslige styrelser, i Folketingets dokumenter og i Folketingets Ombudsmands beretningssager. Retsinformation indeholder regler fra langt tilbage i tid, men indholdet af historisk materiale er langt fra komplet, og jo længere man går tilbage i tid, jo flere regler mangler. Søgefunktionen på Retsinformation er forholdsvis primitiv og kræver ret nøjagtige søgeparametre. En god funktion ved Retsinformation er rubrikken »Senere ændringer til forskriften« med direkte links til ændringslovene. Det er dog kun en oversigt, og man kan ikke regne med, at listen indeholder samtlige lovændringer.

Sammenskrivninger af love og lovændringer findes kun i Lovtidende og Retsinformation i det begrænsede omfang, der offentliggøres lovbekendtgørelser. Sammenskrivningen af love findes derimod i lovsamlinger, herunder i Karnovs Lovsamling, hvis onlineudgave løbende opdateres.

Forarbejderne til lovene (lovmotiver) kan overordnet deles op i sagkyndige betænkninger (kommissionsbetænkninger) og bemærkninger under lovarbejdet. *Danske kommissionsbetænkninger* kan findes online på [Det Administrative Bibliotek \(DAB\)](#). *Bemærkninger under lovarbejdet* – herunder bemærkninger til lovforslaget, betænkninger fra folketingsudvalg og forhandlingerne i Folketinget – findes i Folketingstidende, som er opdelt i 8 tillæg.⁶ Forarbejder til ældre love findes i Rigsdagstidende, som Folketingstidende afløste i 1953. Fra folketingsåret 2009-10 udgives Folketingstidende udelukkende digitalt på [folketingstidende.dk](#). Folketinget har digitaliseret ældre årgange af Folketingstidende og Rigsdagstidende, som kan findes på [e-Folketingstidende](#). Det kan være nemmere at søge efter lovforslag – og dermed bemærkningerne heri – via [Karnov Online](#): Find loven

5. Se også *Erik Sonne* i *Skriftlig jura*, 2. udg. (2020) kap. 26.

6. Indholdet i tillæggene er nærmere beskrevet på [folketingstidende.dk](#).

og vælg punktet »Forarbejder«, som giver adgang til lovforslagene til både den oprindelige lov og senere ændringslove.

Folketingstidendes 8 tillæg

<i>Indhold</i>	<i>Benævnelse</i>
Fremsatte forslag	Tillæg A
Betænkninger mv.	Tillæg B
Vedtagne forslag	Tillæg C
Finanslovsforslag mv.	Tillæg D
Aktstykker	Tillæg E
Forhandlingerne i Folketingssalen	Tillæg F (forh. eller FF)
Forespørgsler og redegørelser	Tillæg G
Lovforslag efter 2. behandling	Tillæg H

Vær opmærksom på, at noteapparatet i Karnovs lovsamlinger ikke er officielle lovbemærkninger e.l., men er kommentarer udarbejdet af forfattere og dermed har karakter af juridisk litteratur. Se afsnit 2.3 om behandlingen af litteraturhenvisninger, herunder hvad man skal være opmærksom på ved henvisninger til digitale kilder.

EU-lovgivning offentliggøres i EU-Tidende. Fra den 1. juli 2013 er den digitale udgave af EU-Tidende autentisk og offentliggøres på hjemmesiden [EUR-Lex](#) (⇒ [EU-Tidende](#)). Forberedende retsakter kan findes online på [EUR-Lex](#) (⇒ [Forberedende dokumenter](#)). De enkelte trin, et dokument gennemløber i beslutningsprocessen, kan findes online på hjemmesiderne [EUR-Lex](#) (⇒ [Procedurer til fastsættelse af retsregler](#)) eller i [OEIL](#) (Europa-Parlamentets lovgivningsmæssige observationsorgan).

2.2. Afgørelser

En afgørelse er trykt (offentliggjort), hvis den er optaget i en af de mange domssamlinger. Den samme afgørelse kan meget vel indgå i flere forskellige domssamlinger.⁷ Byretsdomme bliver sjældent trykt, og kun udvalgte domme fra landsretterne og Sø- og Handelsretten bliver trykt. Derimod er næsten alle domme afsagt af Højesteret offentliggjort. Kendelser offentliggøres i mindre omfang end domme.

I domssamlingerne suppleres selve afgørelsen ofte med et referat og eventuelt en note med henvisning til andre kilder. Referaterne og noterne udarbejdes ikke af

7. Eksempelvis er Højesterets dom af 27. juni 2000 i sag I 240/1999 offentliggjort i Ugeskrift for Retsvæsen (U 2000.2047 HD) og Tidsskrift for Bolig- og Byggeret (T:BB 2000.438 HD), ligesom afgørelsen er refereret i Grundejernes Domssamling (GD 2000/33 HD).

dommerne, som har afsagt afgørelsen, men af domssamlingens redaktion. Derfor siger det eksempelvis intet om, hvad dommerne har lagt vægt på, at noget er udeladt af referatet. Det materiale, der henvises til i noten, siger tilsvarende intet om, hvilke kilder dommerne har tillagt betydning ved sagens afgørelse.

Domstolsafgørelser, som ikke er offentliggjort (»utrykte afgørelser«), kan – mod betaling af et gebyr – rekvireres fra den ret, der har afsagt afgørelsen. Som udgangspunkt har alle ret til aktindsigt i domme og kendelser, jf. nærmere reglerne i retsplejelovens kap. 3 a.

Administrative afgørelser offentliggøres kun i et begrænset omfang. Inden for visse specialområder er der dog tradition for, at administrative afgørelser i et vist omfang offentliggøres. Eksempelvis optrykkes en del administrative afgørelser i de skatteretlige domssamlinger.

2.2.1. Onlineadgang til afgørelser

Højesterets domme og kendelser afsagt siden september 2009 findes på [Højesterets hjemmeside](#). Afgørelser fra Sø- og Handelsretten fra 1. januar 2002 og frem kan findes online i [Sø- og Handelsrettens domsoversigt](#). Resuméer af udvalgte afgørelser fra lands- og byretterne kan findes på [domstol.dk](#).

Danmarks Domstole publicerer [domsdata-basen.dk](#), som er en gratis database med afgørelser fra domstolene. Domsdata-basen åbnede den 6. januar 2022 og indeholder fra starten kun et mindre udvalg af afgørelser. Indholdet vil blive opbygget fremadrettet, og i første omgang vil domme fra de overordnede retter blive prioriteret, det vil sige domme fra Højesteret, landsretterne og Sø- og Handelsretten.

EF-domstolenes praksis er gratis tilgængelig online på hjemmesiderne [Curia](#) og [EUR-Lex](#) (⇒ [EU-retspraksis](#)).

På campus er der på biblioteket adgang til en lang række betalingsdatabaser. En del af databaserne kan man også få adgang til på sin egen bærbare PC, hvis den er koblet på det trådløse netværk på campus, ved at gå ind på [AU Library](#) (⇒ [Databaselisten](#)). Yderligere information om juridiske databaser fås på biblioteket, som også rådgiver om brugen af databaser.

[Karnov Online](#) indeholder en række domssamlinger: Forsikrings- & Erstatningsretlig Domssamling (FED), Fuldmægtigen (FM), Miljøretlige Afgørelser og Domme (MAD), Tidsskrift for Bolig- og Byggeret (T:BB), Tidsskrift for Familie- og Arveret (TFA), Tidsskrift for Kriminalret (TfK), Tidsskrift for Landbrugsret (TfL) samt Ugeskrift for Retsvæsen (U eller UfR).

Tilsvarende udgiver [Jurist- og Økonomforbundets Forlag](#) flere domssamlinger, hvor følgende findes online: Arbejdsretsportalen, EU-ret og Menneskeret samt Kendelser om Fast Ejendom (KFE).

Afgørelser inden for skatte- og afgiftsretten offentliggøres bl.a. i Skatteministeriets nyhedsformidling (SKM – findes frit tilgængeligt online under [skat.dk](#) (⇒ [Jura](#) ⇒ [Afgørelser](#))).

Administrative afgørelser fra anke- og klagenævn er i vidt omfang frit tilgængelige online på nævnenes egne hjemmesider. En anden mulighed er ministerindgangen på Retsinformation, hvor der eksempelvis for Justitsministeriet (retsinformation.dk (⇒ [Ministerier](#) ⇒ [Justitsministeriet](#) ⇒ [Afgørelser](#))) findes afgørelser fra bl.a. Pressenævnet, Civilstyrelsen og Civilretsdirektoratet (Fondsregistret).

Folketingets Ombudsmands udtalelser bliver løbende gjort tilgængelige som referater på ombudsmanden.dk. Udtalelsernes fulde ordlyd indlægges årligt i Retsinformation.

Kontakt biblioteket for at høre nærmere om, hvilke domssamlinger der er onlineadgang til, og hvordan der søges i disse.

2.3. Litteratur

Tidsskrifter og bøger (monografier og antologier, herunder artikelsamlinger og festskrifter) skaffes via biblioteket.

Det er problematisk kun at søge bøger via *biblioteksdata-baser*, da databaserne ofte kun indeholder værkets titel, og titlen er langt fra altid dækkende for bogens indhold. Eksempelvis afslører en søgning på »modregning*« i Det Kongelige Biblioteks (AU Librarys) database under halvdelen af de bøger, der er nødvendige for et speciale om modregning, fordi principperne om modregning i vidt omfang behandles i de generelle obligationsretlige fremstillinger.

Søgning i biblioteksdata-baser bør derfor suppleres med andre former for søgning. Det kan eksempelvis være *kædesøgning*, hvor henvisninger i bøger og artikler viser vej til anden litteratur, som igen henviser til mere litteratur etc.⁸

Fysisk søgning på et *præsensbibliotek* – dvs. et referencebibliotek, som ikke tillader hjemlån – er en god mulighed, særligt hvis man i forvejen har et overordnet indtryk af emnet.

2.3.1. Onlineadgang til litteratur

En række tidsskrifter ligger på nettet, hvorimod bøger sjældent er tilgængelige online.

Via [Jurist- og Økonomforbundets Forlag](#) er der adgang dels til nyere udgaver af *Juristen*, dels til eksempelvis *Nordisk Tidsskrift for Selskabsret* (NTfS).

[Karnov Online](#) giver adgang til *Karnov* og *EU-Karnov* samt artikler i blandt andet *Erhvervsjuridisk Tidsskrift* (ET), *Fuldmægtigen* (FM), *Revision & Regnskabsvæsen* (R&R), *Tidsskrift for Bolig- og Byggeret* (T:BB), *Tidsskrift for Familie- og Arveret* (TFA), *Tidsskrift for Kriminalret* (TfK), *Tidsskrift for Landbrugsret* (TfL) og *Ugeskrift for Retsvæsen* (U eller UfR).

8. Kædesøgning og andre søgestrategier behandles nærmere hos *Ole Bruun Nielsen: Juraspecialet*, 2. udg. (2011) s. 35ff.

Kontakt biblioteket for at høre nærmere om tidsskrifter med onlineadgang, og hvordan der søges i disse.

Bøger, som ikke længere er belagt med ophavsret, er i et vist omfang digitaliseret og lagt online: Ved søgninger på [Det Kongelige Bibliotek](#) og de norske fag- og forskningsbiblioteker ([Oria.no](#)) er det muligt at hente PDF-udgaver af en del ældre juridiske bøger. Det Kongelige Bibliotek digitaliserer gratis danske bøger (trykt 1701-1918) til PDF: »[Danske bøger on Demand](#)«. På [Projekt jurabog](#) er der gratis adgang til en lang række (primært ældre) danske jurabøger.

3. Videnskabelig metode

3.1. Kontrolmulighed

Det er et grundelement i bedømmelsen, at det skal være muligt umiddelbart at kontrollere de kilder, som argumenter og konklusioner baseres på. Derfor skal kildehenvisninger være entydige, fyldestgørende og præcise.

Henvisninger skal være *entydige*: Der må ikke være tvivl om, hvilken lovbestemmelse, bog, artikel, afgørelse etc. der henvises til.

Henvisninger skal være *fyldestgørende*: Oplysningerne skal være tilstrækkelige til, at læseren selv kan identificere og fremskaffe kilden.

Henvisninger skal være *præcise*: Så vidt muligt bør en henvisning være til nøjagtigt det element (side, fodnote, stk., nr., led etc.), som bærer argumentationen.

Hvis en henvisning ikke lader sig kontrollere, indebærer det i sidste instans, at den påberåbte kilde må anses for udokumenteret med heraf følgende skadevirkning for argumentationens troværdighed.⁹

Eksempel

At præcision spiller en stor rolle, kan illustreres med følgende eksempel:

- Der citeres et afsnit fra *Palle Bo Madsen: Markedsret del 2, 6. udg. (2015) s. 242*. Ved en fejl angives, at citatet stammer fra s. 142. En sådan henvisningsfejl hindrer, at citatet kan efterprøves.

Som det vil fremgå, er der valgfrihed på en række områder. I disse tilfælde er det en smagssag, hvilken form man foretrækker, men det er vigtigt, at den valgte form gennemføres konsekvent.

9. Sml. [stopplagiat.nu](#) (⇒ Sådan undgår du plagiering ⇒ Reference-standarder): »Det vigtigste er, at du er konsekvent, dvs. at alle dine referencer lever op til standardens krav. Det bliver betragtet som plagiering, hvis ikke læseren kan identificere de kilder, du har brugt.«

3.1.1. Henvisning til love og forarbejder

Kilden er loven, bekendtgørelsen, cirkulæret etc. som sådan. Der skal derfor ikke henvises til, hvor den findes i Lovtidende etc.

Kravet om, at henvisninger skal være *entydige*, er opfyldt, hvis man benytter reglens officielle betegnelse eller løbenummer. I den løbende tekst er det dog typisk mere læsevenligt at bruge et almindeligt anvendt kaldenavn. Bruger man kaldenavnet, bør det angives i listen over forkortelser.

Eksempel på brug af kaldenavne

Forældelseslovens officielle titel er lov nr. 522 af 6. juni 2007 om forældelse af fordringer. Entydigheden opretholdes, selvom dette forkortes til løbenummeret, dvs. lov nr. 522/2007. Det er dog naturligt at bruge lovens kaldenavn (»forældelsesloven«) eller en forkortelse (fx FOL). Anvendes kaldenavn eller forkortelse, angives det i forkortelseslisten. Som beskrevet nedenfor må der i den forbindelse tages hensyn til eventuelle ændringer af loven.

Eksempel på kaldenavne i listen over forkortelser

Slår man forældelsesloven op, fremgår det, at den oprindelige lov nr. 522/2007 (»hovedloven«) efterfølgende er ændret, samt at den oprindelige lov og en del af lovændringerne er skrevet sammen i en lovebekendtgørelse. Hvor hovedloven efterfølgende er ændret, angives hovedloven – eller den seneste lovebekendtgørelse (forkortes »LBK« eller »lbkg.«) – og alle efterfølgende ændringslove i listen over forkortelser.

Forældelsesloven LBK nr. 1238/2015 om forældelse af fordringer som ændret ved lov nr. 140/2018

Der findes ikke officielle *forkortelser* for love. Derfor bør selv almindeligt brugte forkortelser angives i specialets liste over forkortelser. Eksempelvis bruges forkortelsen AL både om afskrivningsloven og arveloven. Brugen af forkortelser er en smagssag. For at øge læsbarheden kan det anbefales kun at bruge almindeligt anvendte forkortelser.

Ved *ændringer i lovgivningen* kan lovreglernes ikrafttræden og overgangsregler give anledning til særlige problemer. Hertil kommer, at det kan begrænse værdien af afgørelser og litteratur, hvis lovgivningen i mellemtiden er ændret.

Er loven ændret, vil en henvisning *typisk* blive læst som dækkende den lovbestemmelse, som var i kraft på tidspunktet for specialets indlevering. Er der den mindste risiko for dobbeltydighed, skal loven udtrykkeligt specificeres.

Eksempel på flertydighed pga. lovændringer

I teksten henvises til »AFTL § 36«. Det kan læses som en henvisning til:

- Den oprindelige § 36 i lov nr. 242/1917 om Aftaler og andre Retshandler paa Formuerettens Omraade.
- § 36, som affattet ved § 2 i lov nr. 250/1975.
- § 36, som ændret ved lov nr. 1098/1994.

Henvisninger skal være så *præcise* som muligt. Det er ikke tilstrækkeligt at henvise til paragraf og stykke, hvis det afgørende findes i litra, nr., pkt., eller led.

Henvisninger til *forarbejder* skal som andre henvisninger være præcise og en-tydige. At noget angives at »følge af forarbejderne« e.l., er ikke et argument, medmindre det dokumenteres med præcise henvisninger (og eventuelt med yderligere dokumentation i form af et retvisende citat).

Eksempel på henvisning til forarbejder

I forarbejderne til den oprindelige lov nævnes sager om ejendomsforbehold som et sådant område.¹ Dette gentages i forarbejderne til lov nr. 1098/2004,² som gav bestemmelsen i RPL § 598, stk. 2, 2. pkt. den nugældende ordlyd.

1. Jf. FT 1992-93 tillæg A sp. 863 og betænkning nr. 1170/1989 s. 115.
2. Jf. FT 2004-05 (2. samling) tillæg A s. 5553.

At henvisningen skal være præcis indebærer, at der bør henvises til papirudgaven af *Folketingstidende* – som er sidefast – fremfor til Folketingets hjemmeside (ft.dk).¹⁰ Vær opmærksom på, at Folketingstidende oprindeligt var opdelt i spalter, men fra og med Folketingstidende 1994-95 gik over til sidenumre.¹¹

10. Folketingstidende udgav den 23. september 2019 sin egen vejledning i at henvise til Folketingstidende og Rigsdagstidende. Vejledningen findes på folketingstidende.dk. Folketingstidendes vejledning adskiller sig på enkelte punkter fra den henvisningsform, som foreslåes i denne vejledning – særligt for så vidt angår henvisninger til den digitale udgave af Folketingstidende.
11. Tillæg D, finanslovsforslag, gik dog over til sidenumre allerede fra og med Folketingstidende 1972-73.

Om henvisninger til Folketingstidende – Papirudgaven

Henvisninger til papirudgaven af Folketingstidende sker med angivelse af folketingsåret og evt. samling, hvis der har været flere samlinger det pågældende folketingsår. Dernæst henvises til del (Folketingstidende bestod dengang af Folketingets forhandlinger samt tillæg A-D) og sidenummer eller spaltenummer. Se til illustration:

- FT 1974-75 (2. samling) tillæg A sp. 280
- FT 1983-84 (1. samling) tillæg B sp. 189
- FT 1974-75 (1. samling) forh. sp. 871
- FT 2006-07 tillæg A s. 5641

Særligt om henvisninger til Rigsdagstidende

Henvisninger til Rigsdagstidende kan bygges op som henvisninger til papirudgaven af Folketingstidende, men der skal tages højde for, at Rigsdagen bestod af to kamre, Landstinget og Folketinget. Se til illustration:

- Rigsdagstidende 1920-21 forh. Landstinget sp. 187
- Rigsdagstidenden 1920-21 tillæg A sp. 2715
- Rigsdagstidende 1918 (overordentlig samling) forh. Folketinget sp. 1062
- Rigsdagstidenden 1918 (overordentlig samling) tillæg B sp. 411

OBS: Der er forskel mellem »Rigsdagstidende« og »Rigsdagstidenden«.

Fra folketingsåret 2009-10 udgives Folketingstidende udelukkende digitalt, hvorfor der skal henvises til den digitale udgave, som udgives på folketingstidende.dk. Henvisningerne skal på den ene side være entydige og præcise, men bør på den anden side så vidt muligt beholde samme form som henvisningerne til de tidligere papirudgaver. I den henseende er det et problem, at hvert dokument sidenummeres for sig (hver pdf-fil starter med side 1). Henvisningen skal derfor identificere det enkelte dokument. Folketingstidende.dk efterlader desuden det indtryk, at de publicerede dokumenter ganske ofte ændres efterfølgende (pdf-filen markeres som et »omtryk«), hvilket er et yderligere problem, når henvisningen skal være præcis. Ud fra disse hensyn foreslås en henvisningsform, som bygger på følgende:

1. Folketingsår og evt. samling.
2. Placeringen i Folketingstidende (Folketingets forhandlinger (FF) eller tillæg A-E og G-H).

3. Identifikation af dokumentet (nummer på lovforslaget eller mødet).
4. Supplerende beskrivelse i parentes.
5. Sidetal (alternativt klokkeslet ved henvisning til FF).

Om henvisninger til Folketingstidende – Den digitale udgave

Ud fra dokumenterne i [dokumentoversigten for samling 2009-10, L 199 \(Rekonstruktion mv.\)](#) kan henvisningsformen illustreres således:

- Lovforslag som fremsat: FT 2009-10 tillæg A L 199 (lovforslag) s. 4
- Skriftlig fremsættelse: FT 2009-10 tillæg A L 199 (fremsættelse) s. 25
- 1. behandling af L 199: FT 2009-10 FF 72. møde (1. beh. L 199) s. 44ff
Alternativt: FT 2009-10 FF 72. møde (1. beh. L 199) kl. 14.31
- Betænkning til L 199 : FT 2009-10 tillæg B L 199 (betænkning – omtryk) s. 5
- 2. behandling af L 199: FT 2009-10 FF 101. møde (2. beh. L 199) s. 34
Alternativt: FT 2009-10 FF 101. møde (2. beh. L 199) kl. 15.14
- Lovforslag som optrykt efter 2. behandling: FT 2009-10 tillæg H L 199 (optryk efter 2. beh.) s. 2
- 3. behandling af L 199: FT 2009-10 FF 104. møde (3. beh. L 199) s. 29
Alternativt: FT 2009-10 FF 104. møde (3. beh. L 199) kl. 11.32
- Lovforslag som vedtaget: FT 2009-10 tillæg C L 199 (som vedtaget) s. 2.

3.1.2. Henvisning til afgørelser

Er afgørelsen trykt, er det tilstrækkeligt at anføre instans og afgørelsens placering i domssamlingen, når der henvises til afgørelsen i dens helhed. Ved henvisninger til afgørelser må man være opmærksom på, hvordan disse identificeres i den pågældende domssamling. I danske domssamlinger identificeres afgørelser typisk ud fra samlingens årgang kombineret med enten sidetal eller nummer. Anvender samlingen sidetal, skal afgørelsens løbenummer på siden angives, hvis flere afgørelser starter på samme side.¹² Henvises der til enkelte dele af afgørelsen, er det tilstrækkeligt, hvis det tydeligt fremgår, hvilken specifik del af afgørelsen der henvises til. Eksempelvis er det en tilstrækkelig henvisning til dommens præmisser, når det angives, at »Højesteret anfører, [...]« e.l. Ellers bør henvisningen suppleres med en specifik sidehenvisning, som eksempelvis kan angives i parentes. Det samme gælder, selvom der henvises til en specifik del af afgørelsen, hvis den pågældende

12. Til illustration: T:BB 2003.420/2 ØLK (alternativt T:BB 2003 s. 420/2 ØLK).

del er usædvanligt lang. Alle henvisninger bør derfor tage udgangspunkt i sidefaste udgaver af samlingen. Ved danske tidsskrifter er det ofte kun den trykte udgave, som er sidefast.

Eksempel

Højesterets dom af 20. august 2001 i sag 504/1999 er optrykt både i Ugeskrift for Retsvæsen, som anvender sidetal, og i Tidsskrift for Skatter og Afgifter, som bruger en fortløbende nummerering af afgørelserne.

Henvisning til Tidsskrift for Skatter og Afgifter:

- Til hele dommen: TfS 2001/719 HD eller TfS 2001 nr. 719 HD.
- Til en bestemt side: TfS 2001/719 HD (2645) eller TfS 2001 nr. 719 HD (2645).

Henvisning til Ugeskrift for Retsvæsen:

- Til hele dommen: U 2001.2327 HD eller U 2001 s. 2327 HD.
- Til bestemte sider: U 2001.2327 HD (2328 og 2330) eller U 2001 s. 2327 HD (2328 og 2330).

Utrykte afgørelser har principielt samme retskildeværdi som offentliggjorte afgørelser. Af hensyn til kravet om, at dokumentationen skal kunne kontrolleres, bør påberåbte utrykte afgørelser vedlægges som bilag til specialet. Ved brug af utrykte afgørelser må der henvises til afgørelsens fulde betegnelse. Domstolenes afgørelser identificeres ud fra fire kendetegn: instans, type af afgørelse, tidspunktet for afgørelsen og sagsnummer, fx Højesterets dom af 27. juni 2000 i sag I 240/1999.

Sondringen mellem *sekundære kilder* og primære kilder er særlig relevant ved afgørelser. Det kan være nødvendigt (og derfor helt acceptabelt) at henvise til utrykte afgørelser, hvis indhold kun kendes fra sekundære kilder. Dette er konsekvensen af, at ikke alle afgørelser offentliggøres, og at det – ved kandidatspecialer – ikke kan være et krav, at forfatteren afholder omkostninger til at indhente utrykte afgørelser.

Anvendes en sekundær kilde – dvs. en kilde, som gengiver indholdet af en primær kilde – skal det stå klart for læseren, at der er tale om andenhandsviden. Det har stor betydning for troværdigheden, om man refererer den primære kilde, eller om man refererer tredjemands opfattelse af den primære kilde (den sekundære kildes referat af den primære kilde).

Bruges en afgørelse ud fra en anden forfatters gengivelse af dommen, skal dette fremgå, ligesom der skal være en præcis henvisning til, hvor afgørelsen er refereret. Et særligt tilfælde af sekundær kilde er de undtagelsestilfælde, hvor en højesteretsafgørelse refereres i Ugeskrift for Retsvæsen, men selve afgørelsen

udelades. I disse tilfælde kan det være relevant specifikt at påpege, at gengivelsen kun bygger på referatet.

Visse domssamlinger, eksempelvis Grundejernes Domssamling og Fuldmægtigen, indeholder udelukkende referater af afgørelserne. Det ligger indirekte i henvisningen til en sådan domssamling, at der derved gøres brug af en sekundær kilde. Det er derfor ikke nødvendigt udtrykkeligt at påpege dette.

Eksempel på brug af sekundær kilde og typografi for domsreferat

Modpartens blotte fastholdelse af sin opfattede, men uberettigede, ret kan dog som udgangspunkt ikke begrunde et erstatningsansvar, jf. U 1980.107/1 HD.

U 1980.107/1 HD:¹ Arbejdsgiveren gjorde gældende, at den ansatte var omfattet af en konkurrenceklausul, hvilket den ansatte bestred. Den ansatte havde forelagt problemet for mulige arbejdsgivere, som ikke turde ansætte ham. Under et søgsmål blev det fastslået, at den ansatte ikke havde en konkurrenceklausul. Højesteret fandt, at arbejdsgiveren ikke havde handlet ansvarspådragende ved at fastholde sin opfattelse.

1. Afgørelsen er kun kort refereret i U 1980.107/1 HD, men er mere uddybende refereret i *Lars Svenning Andersen m.fl.*: Funktionærret, 4. udg. (2011) s. 935. Se også *Palle Bo Madsen*: Markedsret del 2, 6. udg. (2015) s. 288.

Det kan være hensigtsmæssigt kort at referere en afgørelse, hvis den er helt central for specialets behandling af emnet. I givet fald kan det anbefales at benytte en typografi – eksempelvis indrykket petit som i eksemplet – der adskiller domsreferatet fra den almindelige brødtekst.

Det anbefales, at der sidst i specialet indsættes et *domsregister*, dvs. en fortegnelse over alle afgørelser, specialet henviser til.

3.1.3. Henvisning til litteratur

Oplysningerne om den påberåbte litteratur skal være så præcise og fyldestgørende, at læseren uden videre kan finde den pågældende bog eller artikel.

Ved *bøger* (monografier) oplyses forfatternavne, titel, udgave (hvis der er mere end én udgave), forlag, udgivelsesby og udgivelsesår. Savnes oplysninger om forlag, udgivelsesby eller udgivelsesår, kan det markeres med henholdvis »u.f.« (uden forlag), »u.s.« (uden sted) og »u.å.« (uden år).

Ved *artikler* i tidsskrifter oplyses forfatternavne, titel samt tidsskriftets identifikation af artiklen. Artikler identificeres i danske tidsskrifter typisk ud fra tidsskriftets årgang kombineret med enten sidetal eller nummer. Indeholder tidsskriftet både

artikler og afgørelser, må man være opmærksom på, om artiklerne optages på samme måde som afgørelser, eller om artiklerne behandles for sig selv.¹³

Ved *bidrag til antologier* (samleværker, herunder festskrifter) angives for det første oplysningerne om det konkrete bidrag i form af forfatternavne og titel. Dernæst angives oplysningerne om antologien: redaktøernes navne, antologiens titel, forlag, udgivelsesby og udgivelsesår.¹⁴

Særligt om *forfatternavne* gælder, at de skal anføres i den rækkefølge, navnene står anført på titelbladet, uanset at navnene ikke står alfabetisk. På samme måde bør det i korthenvisningen respekteres, hvis forfatterne har valgt, at de ikke alle optages som hovedforfattere.¹⁵

Navnet på førsteforfatteren skal altid angives, men er der 4 eller flere forfattere, kan de resterende navne udelades, hvis man i stedet tilføjer »m.fl.« eller »et al.«. I denne vejledning angives alle forfattere i litteraturfortegnelsen, selvom der er 4 eller flere forfattere, hvorimod kun førsteforfatteren anføres i korthenvisningen.¹⁶

Principielt kan de nødvendige oplysninger gives i hver teksthenvisning – dvs. i hver henvisning i den løbende tekst – hvilket ofte bruges, når man skriver artikler. Ved specialer er det dog – som ved andre længere værker – sædvanligt, at teksthenvisningerne gives i form af korthenvisninger kombineret med en litteraturfortegnelse sidst i specialet.

Eksempel på korthenvisninger

<i>Anbefalet korthenvisning:</i>	<i>Forfatter-år henvisning:</i>
<i>Lennart Lynge Andersen: Kreditaftaleloven 2010 (2011) s. 99ff</i>	<i>Andersen (2011a) s. 99ff</i>
<i>Mads Bryde Andersen: Advokatretten (2005) s. 99</i>	<i>Andersen (2005a) s. 99</i>
<i>Mads Bryde Andersen: IT-retten, 2. udg. (2005) s. 99f</i>	<i>Andersen (2005b) s. 99f</i>
<i>Mads Bryde Andersen: Enkelte transaktioner, 2. udg. (2011) s. 99ff</i>	<i>Andersen (2011b) s. 99ff</i>

13. Eksempelvis optages artikler i afdeling B i Ugeskrift for Retsvæsen. Til illustration: *Henry Ussing* i U 1934B.289 og *Knud Illum* i U 1953B.278.

14. Se til illustration litteraturfortegnelsen for denne korthenvisning: *Stig Jørgensen* i Juridisk Forskning (2002).

15. Se til illustration litteraturfortegnelsen for følgende korthenvisninger: *J.L. Frost: Fogedforretninger, 2. udg. (1949) – »2. udg. under medvirken af« – og Carl Torp: Dansk Tingsret, 2. udg. (1905) – »2. udg. ved«.*

16. Se til illustration følgende korthenvisninger og de tilhørende angivelser i litteraturfortegnelsen: *Nicolai Dragsted m.fl.: K02 med kommentarer (2008) samt Peter Arnt Nielsen m.fl.: Reform af voldgiftsloven (2003).*

Korthenvisninger kan være særdeles korte, fordi kravet om entydighed er opfyldt, blot korthenvisningen entydigt henviser til posten i litteraturfortegnelsen med de nødvendige oplysninger. Derfor er en såkaldt forfatter-år henvisning principielt tilstrækkelig og bruges også af enkelte juridiske forfattere. Ved henvisninger til forskellige publikationer fra samme forfatter – eller fra andre forfattere med samme efternavn – fra samme år gøres forfatter-år henvisninger entydige ved at angive a, b, c etc. efter årstallet både i korthenvisningen og i litteraturfortegnelsen. Se til illustration de forskellige forfatter-år korthenvisninger i den grå boks med eksempler.

Forfatter-år metoden kaldes også Harvard-metoden, da den oftest brugte forfatter-år metode er »Harvard Style of Referencing«. ¹⁷ Et andet eksempel på en forfatter-år metode er defineret i »The Chicago Manual of Style«. ¹⁸ Eksemplerne på forfatter-år henvisninger i denne vejledning er kun en tillempet udgave af Harvard-stilen/Chicago-stilen.

Det bemærkes, at juridiske værker skrevet på engelsk oftest bruger nogle helt anderledes henvisningsstandarder, som ikke blot dækker henvisninger til litteratur, men alle former for retskilder. Blandt disse standarder er Oxford Standard for the Citation of Legal Authorities (OSCOLA) dominerende i Storbritanien, mens The Bluebook: A Uniform System of Citation (»The Bluebook«) er dominerende i USA. Disse standarder bør kun overvejes for specialer på engelsk.

Hvis det er relevant at henvise til udenlandske eller internationale *afgørelser* i et dansksproget speciale, bør disse henvisninger dog svare til den henvisningsform, som er sædvanlig i det pågældende retssystem. [PhdWiki](#) indeholder links til kortfattede »citation guides« for en række retssystemer.

Problemet ved en forfatter-år henvisning er, at den tvinger læseren til løbende at slå op i litteraturfortegnelsen, hvis han vil vide, hvad der henvises til. *Anbefalingen* er derfor, at der i stedet bruges en mere sigende korthenvisning, som ikke behøver at være meget længere for at blive væsentligt mere læsevenlig. Idealet er, at læseren kun i særlige tilfælde har behov for at slå op i litteraturfortegnelsen. Korthenvisningerne i denne vejledning er derfor bygget op, som det fremgår af de grå bokse.

17. Harvard-stilen gennemgås eksempelvis i [Guide to the Harvard System of Referencing \(6th edition\)](#).

18. The Chicago Manual of Style er udgivet på [The Chicago Manual of Style Online](#).

Artikler i tidsskrifter

1. Forfatterangivelse (evt. i kursiv) fulgt af et ikke-kursiveret »i«.
2. Forkortet navn på tidsskriftet (ikke titlen på artiklen).
3. Årstal efterfulgt af den for tidsskriftet fastsatte separator.
 - »/«, alternativt: »nr.«
 - ».«, alternativt: »s.«
4. Afhængigt af, om tidsskriftet bruger nummer eller sidetal:
 - Artiklens nummer.
 - Artiklens første side (fx 32, hvis artiklen er trykt på side 32-65).

Bøger (monografier)

1. Forfatterangivelse efterfulgt af et kolon (evt. begge i kursiv).
2. Titel (forkortet til den korteste meningsfulde titel).
3. Udgave.¹
4. Udgivelsesår i parentes.²

-
1. Udgaven angives *udelukkende* for værker, hvor der findes mere end én udgave.
 2. Med angivelsen af udgivelsesåret lader værket sig entydigt identificere, selvom der måtte være flere udgaver. Hvis det ønskes, kan udgaven derfor udelades i korthenvisningen.

Bidrag til antologier, fx festskrifter

1. Forfatterangivelse (evt. i kursiv) fulgt af et ikke-kursiveret »i«.
2. Titel på antologien (forkortet til den korteste meningsfulde titel – ikke titlen på bidraget).
3. Udgivelsesår i parentes.¹

-
1. For antologier udgivet i flere udgaver kan udgaven tilføjes inden udgivelsesåret.

Kravet om *præcision* indebærer, at korthenvisningerne skal henvide til de relevante sider, noter etc. og kun til disse. Det anføres, hvis henvisningen omfatter flere sider. Flere sammenhængende sider kan markeres med bindestreg (eksempelvis s. 10-11 eller s. 10-14) eller ved brug af forkortelserne *f* (10-11 bliver til 10f –

dvs. side 10 og følgende side) og *ff* (10-14 bliver til 10ff – dvs. side 10 og flere følgende sider). Fordi artikelhenvisninger i forvejen angiver startside, bruges det ved artikler ofte at anføre den specifikke sidehenvisning i parentes.¹⁹ Sidetal angives ikke, hvis der henvises til artiklen eller bogen som helhed²⁰ eller til et helt kapitel.²¹ Sigtes der til en bestemt note på siden, bør både sidetal og notens nummer angives.²² Materiale, som ligger *online*, er typisk ikke sidefast, hvorfor den trykte udgave normalt bør foretrækkes. Findes materialet kun online, bør henvisningen gøres så præcis som mulig ved at henvise til overskrifter, noter eller andet.²³

Litteraturfortegnelsen er en fortegnelse over teksthenvi­snin­ger, dvs. en fortegnelse over den litteratur, der udtrykkeligt henvises til i teksten. Fordi litteraturfortegnelsen er en *referenceliste* – dvs. en fortegnelse over det direkte anvendte kildemateriale – bør den ikke indeholde litteratur, som teksten ikke henviser til. Dette gælder, uanset at udarbejdelsen af specialet har krævet, at man har læst den pågældende litteratur.

En referenceliste adskiller sig fra *bibliografien*, som er en komplet fortegnelse over litteraturen inden for et område. I lærebøger og formidlende tekster er »litteraturfortegnelsen« ofte en blanding af referenceliste samt bibliografi og/eller forslag til supplerende læsning. En tilsvarende sammenblanding må ikke ske i et speciale. I specialer er en egentlig litteraturfortegnelse (referenceliste) obligatorisk, medmindre der udelukkende anvendes komplette teksthenvi­snin­ger i den løbende tekst. Bibliografier er derimod undtagelsen. Vælger man at tilføje en bibliografi, skal den klart markeres som sådan og holdes adskilt fra litteraturfortegnelsen.

Litteraturfortegnelsen sorteres alfabetisk i første række efter forfatterens efternavne, dernæst efter fornavne og endelig efter titel. Består et værk af flere bind med samme titel, sorteres bindene indbyrdes kronologisk. Indeholder litteraturfortegnelsen flere udgaver af samme værk, sorteres disse ligeledes kronologisk.

Der henvises altid til *nyeste udgave* af bøger, da det er den nyeste udgave, som er udtryk for forfatterens aktuelle holdning. Umiddelbart inden specialet afleveres, bør det derfor undersøges, om der er kommet nye udgaver. Det er kun relevant at henvise til tidligere udgaver, hvis disse har selvstændig interesse. Eksempelvis fordi en forladt retsstilling, som er interessant for specialets emne, udelukkende behandles i en tidligere udgave af bogen. I sådanne tilfælde bør det udtrykkeligt anføres i den løbende tekst, hvilken udgave der henvises til.

19. Til illustration: *Henry Ussing* i U 1934B.289 (289f og 292) og *Knud Illum* i U 1953B.278 (282).

20. Til illustration: Ikke *Peter Arnt Nielsen m.fl.*: Reform af voldgiftsloven (2003) s. 1ff, men *Peter Arnt Nielsen m.fl.*: Reform af voldgiftsloven (2003).

21. Til illustration: Ikke *Henry Ussing*: Almindelig del, 4. udg. (1967) s. 214ff, men *Henry Ussing*: Almindelig del, 4. udg. (1967) kap. 21.

22. Til illustration: *Carl Torp*: Dansk Tingsret, 2. udg. (1905) s. 598 note 20.

23. Til illustration: Henvisningen i den (daværende) trykte udgave af *Halfdan Krag Jespersen*: Karnov Lejelov (2014) s. 13 note 54 bliver til *Halfdan Krag Jespersen*: Karnovs Lovsamling – lejeloven (2014) § 6 stk. 1 note 54 i den (daværende) digitale udgave.

Artikler kan anføres enten i litteraturfortegnelsen eller i en særskilt artikelfortegnelse. Forkortes tidsskriftets navn i teksthenviisninger, bør forkortelsen anføres enten i fortegnelsen eller i listen over forkortelser, medmindre forkortelsen er evident. Eksempelvis vil alle jurister kende forkortelsen U eller UfR, hvorimod kun få vil være opmærksomme på, at JFT er forkortelse for Tidsskrift udgivet af Juridiska Föreningen i Finland.

3.1.4. Særligt om materiale fra internettet

Materiale fundet på internettet giver anledning til særlige overvejelser. For det første skal henvisningerne ikke blot indeholde de sædvanlige oplysninger, men det må tillige oplyses, hvor materialet er tilgængeligt. Den komplette internetadresse skal derfor anføres. Ved litteraturhenvisninger kan dette ske ved at angive internetadressen i litteraturfortegnelsen.²⁴ Er hjemmesiden opbygget således, at det ikke er muligt at give et komplet link – eksempelvis fordi hjemmesiden bruger Adobe Flash – suppleres den bedst mulige internetadresse med en vejledning til, hvor materialet nærmere kan findes.²⁵

For det andet er materiale fra internettet ofte ikke sidefast. Eksempelvis afhænger visningen af hjemmesider både af den anvendte browser og indstillingerne af browseren (zoom, fontstørrelse etc.). Det er derfor vigtigt, at henvisningen gøres så præcis som mulig ved at henvise til overskrifter, noter eller andet.

For det tredje er internettet et flygtigt medium. Det bør derfor angives med dato, hvornår materialet er hentet. Ved litteraturhenvisninger kan dette ske i litteraturfortegnelsen.²⁶ Der er risiko for, at det pågældende materiale ikke længere findes, når specialet skal bedømmes. Er materialet ikke tilgængeligt på bedømmelsestidspunktet, er betingelsen om kontrolmulighed ikke opfyldt. Derfor bør materiale, som udelukkende ligger på internettet, sikres med sikkerhedskopi og udskrift.²⁷

For det fjerde må det fremhæves, at der er særlig grund til at forholde sig kritisk til materiale fra internettet. Internettet er et åbent medie, hvor der som udgangspunkt ikke foretages nogen form for kontrol af forfatter eller indhold. Kildekritik er derfor endnu vigtigere ved kilder, som er publiceret på internettet uden om anerkendte forlag og tidsskrifter.

24. Se til illustration litteraturfortegnelsen for *Nicolai Dragsted m.fl.*: K02 med kommentarer (2008).

25. Til illustration: stopplagiat.nu (⇒ Sådan undgår du plagiering ⇒ Reference-standarder).

26. Se til illustration litteraturfortegnelsen for *Nicolai Dragsted m.fl.*: K02 med kommentarer (2008).

27. Hjemmesiden www.k02.dk, hvor *Nicolai Dragsted m.fl.*: K02 med kommentarer (2008) oprindeligt kunne hentes, er eksempelvis ikke længere tilgængelig.

3.2. Dokumentationens sandhed

Kravet om, at dokumentationen skal være sand, indebærer, at kilderne skal bruges på en redelig og saglig måde. Dette er naturligvis ikke opfyldt, hvis der udvises egentlig videnskabelig uredelighed, eksempelvis fordi der påberåbes ikke-eksisterende kilder (forfalskning af data), eller andre forfatteres resultater fremlægges som egne uden kildehenvisninger (plagiat).²⁸

Det er dog ikke tilstrækkeligt at holde sig inden for grænserne for videnskabelig redelighed. Målestokken ved bedømmelsen af specialer er således god faglig skik, hvor kravene er betydeligt strengere. Sagt på en anden måde: Overholder et speciale ikke god faglig skik, har det negative konsekvenser ved bedømmelsen. Er forholdet så grelt, at grænserne for videnskabelig redelighed overskrides, er det eksamenssnyd.²⁹

Redelig og saglig brug af kilder kræver for det første, at alle relevante kilder inddrages. For det andet skal kilderne gengives korrekt og loyalt.

Det første kriterium – at alle *relevante kilder* skal inddrages – medfører, at relevante kilder ikke må undertrykkes. Det ligger i relevanskriteriet, at det i en lang række tilfælde er fuldt acceptabelt, at der ikke henvises til samtlige kilder. Afgørende er, at dokumentationen er tilstrækkelig komplet til, at alle vinkler er dækket. På områder, hvor retsstillingen er klar og uomstridt, vil det typisk være tilstrækkeligt løbende at henvide til enkelte hovedkilder som støtte. Følger retsstillingen eksempelvis direkte af lovens ordlyd, er der sjældent behov for at henvide til andre kilder. I tilfælde, hvor den pågældende viden er alment kendt og ubestridelig, kan referencer eventuelt helt undlades.

Er retsstillingen derimod uklar eller omstridt, skærpes kravene. Er et spørgsmål eksempelvis omstridt i teorien, bør hver opfattelse være repræsenteret med mindst én henvisning, hvis der ikke henvises til samtlige litteratursteder. Der er særlig grund til at være omhyggelig med at henvide til kilder, som taler mod det synspunkt, man selv forfægter.

I det andet kriterium – at kilderne skal *gengives korrekt og loyalt* – ligger, at referater, citater og anden gengivelse af en kilde skal være redelig og saglig. Kilden må ikke anvendes på en måde, der er misvisende i forhold til dens reelle indhold. Er det eksempelvis tvivlsomt, hvad der kan udledes af en dom, eller hvad en forfatter mener, skal denne tvivl videreformidles til læseren.

Man skal være påpasselig med *ikke at overfortolke kilder*. Der er særlig grund til at være opmærksom på, at civile domme bygger på de påstande, anbringender og bevisligheder, parterne har forelagt retten. Man skal derfor være meget opmærksom på, hvad retten har taget stilling til. Det vil eksempelvis oftest være stærkt problematisk at slutte modsætningsvist fra en dom.

28. Om plagiat se nærmere stopplagiat.nu og forskerportalen.dk.

29. Se også *Palle Bo Madsen* i *Skriftlig jura*, 2. udg. (2020) s. 369.

Ved fortolkningen af en kilde er det nødvendigt at tage hensyn til kildens særlige karakter. Eksempelvis adskiller fortolkningen af domme sig væsentligt fra fortolkningen af lovregler, fordi udgangspunktet er forskelligt: Domme afgør en konkret sag, mens regler er generelle. Selvom dommen afgør den konkrete sag, kan dommens begrundelse være generel. Vurderingen af en doms præjudikatsværdi afhænger blandt andet af, om dommen er begrundet i sagens konkrete omstændigheder, eller om dommen er generelt begrundet.

3.2.1. Særligt om citater

Kravet om redelighed og saglighed gælder som nævnt også citater, men særligt for citater er der en række formelle krav til korrekt citering, som supplerer kravet om indholdsmæssig sandhed, og som behandles i det følgende. Det er dog værd at fremhæve, at disse formelle krav ikke begrænser kravene til redelighed og saglighed. Citater skal således være loyale i forhold til det citerede. Citatet må ikke være taget ud af en sammenhæng eller på anden måde være misvisende i forhold til den citerede kildes reelle indhold.

Er det citerede værk beskyttet efter ophavsretsloven, følger et generelt loyalitetskrav udtrykkeligt af ophavsretsloven § 22.³⁰ Fagets krav er strengere end minimumsreglen i ophavsretsloven § 22. Et citat kan derfor stride mod god faglig skik, selvom citatet er lovligt efter ophavsretsloven.

Det skal klart fremgå, hvad der er citat. Derfor skal citater adskille sig fra den øvrige tekst. Ved kortere citater er det tilstrækkeligt at omgive det citerede med anførselstegn (»«). Længere citater kan med fordel placeres i et adskilt tekstafsnit (et blok citat), som typografisk adskilles fra den løbende tekst, eksempelvis kan citatteksten indrykkes.

Citatets kilde skal klart fremgå. Kilden skal angives i forbindelse med hvert citat. Et citat skal være en ordret gengivelse af den citerede tekst, og som udgangspunkt skal gengivelsen være fuldstændig identisk. Selv åbenlyse sproglige eller indholdsmæssige fejl gengives uændret. I stedet kan fejl markeres med [sic] (sic er latinsk for »sådan står der virkelig«) for at fremhæve, at fejlen stammer fra den citerede tekst.

Ældre danske tekster citeres ordret (navneord med stort, aa, kunde, skulde, vilde etc.), og da forskellene i forhold til nugældende retskrivning ikke er fejl i teksten, skal de ikke markeres. *Norsk og svensk* sidestilles med dansk, hvorfor tekster på norsk og svensk ikke oversættes, men citeres direkte.

30. Ophavsretsloven § 22: »Af et offentliggjort værk er det tilladt at citere i overensstemmelse med god skik og i det omfang, som betinges af formålet.« Se eventuelt også [Kulturministeriets vejledende retningslinjer for god citatskik og plagiat i tekster](#).

Eksempler på brug af blokcitat

Ændringen blev af Justitsministeriet bl.a. begrundet således:¹

»Medens der ved *umiddelbare fogedforretninger* i almindelighed udvises – og også bør udvises – betydelig tilbageholdenhed med hensyn til tilladelse af bevisførelse, gør de samme betæneligheder sig imidlertid ikke gældende ved *udlægsforretninger*. Dette gælder navnlig i tilfælde, hvor skyldneren påstår, at det krav, som søges fuldbyrdet, er ophørt på grund af betaling eller andre efterfølgende omstændigheder.«

Bevisførelse kan i almindelighed ske i fogedretten.²

1. Jf. FT 1975-76 tillæg A sp. 266 (udh. her).
2. Jf. FT 1975-76 tillæg A sp. 266.

Eksempler på brug af citater

Det følger af RPL § 597, stk. 3, 2. led, at fogedretten endvidere kan nægte at fremme forretningen, hvis »[...] retten af andre grunde finder det betænkeligt at fremme sagen.«

I U 1954.719 HD (HRT 1954.334 HD) afviste Højesteret at tage stilling til lejers indsigelser »[...] allerede som følge af, at disse anbringender, hvis rigtighed er bestridt af indstævnte [udlejer], først er gjort gældende under fogedsagen.«

Hvis dele af teksten er *udhævet*, kan det have betydning for tekstens meningsindhold. Det er derfor en relevant oplysning, om en udhævelse i citatet stammer fra den citerede tekst. Dette kan eksempelvis markeres ved at tilføje (udh. her) eller (udh. i orig.) i forbindelse med citatet. Tilsvarende markeres det, hvis udhævelse i den originale tekst udelades, eksempelvis med (udh. udeladt).

For at øge læsevenligheden kan det være relevant med præciserende tilføjelser ved gengivelsen af citatet. Sådanne præciseringer markeres med kantet parentes ([]), da det klart skal fremgå, at tilføjelsen ikke er en del af den citerede tekst.

Udeladelser og overspringelser markeres med tre udeladelsesprikker i kantet parentes ([. . .]). De fleste skrifttyper (fonte) har et specialtegn for udeladelsesprikker (engelsk: ellipsis). Alternativt kan man i stedet bruge tre punktummer.

Det er normalt uproblematisk at citere *fremmedsprogede kilder* på engelsk samt (til dels) tysk og fransk. Tekster på andre sprog bør oversættes til dansk eller et af de nævnte hovedsprog. Vælger man at citere i oversat form, skal der gives

dels en henvisning til den originale kilde, dels oplysning om, hvorvidt det er egen oversættelse, eller – i modsat fald – hvorfra oversættelsen stammer. Det kan være en fordel at citere originalen og oversættelsen side om side.

4. Andre overvejelser

4.1. Fyldord o.l.

Undgå brug af fyldord som åbenlyst, klart, selvfølgelig, naturligvis, utvivlsomt etc. Sådanne udtryk gør sjældent argumenterne stærkere, hvis udsagnet er rigtigt. Derimod fremhæver de fejlens grovhed, hvis udsagnet er forkert. Eksempelvis bedømmes det hårdere, hvis det i teksten anføres, at dommen er »åbenlys forkert«, når dommen er rigtig.

Det ses, at argumentationen underbygges med, at det er noget »alle er enige om« e.l. Uden dokumentation virker »alle er enige« og lignende angivelser som slag i luften. Dernæst kan man kun konstatere, at »alle er enige«, hvis man har undersøgt alt. Er angivelsen forkert – man har oversat en divergerende opfattelse – kan det fremstå som et forsøg på at undertrykke modstridende kilder, hvilket er en grov fejl.

Tilsvarende må betragtninger om, at et problem »savner praktisk relevans« e.l., undlades, medmindre synspunktet kan dokumenteres med kildehenvisninger eller underbygges med uafviselige argumenter.

*4.2. Brug af *ibid.*, *idem*, *op.cit.*, *loc.cit.*, og *anf.st.**

Har man mange henvisninger til de samme kilder, kan det overvejes at erstatte gentagelserne med forkortelserne *ibidem/ibid.*, *idem*, *op.cit.*, *loc.cit.*, eller *anf.st.*

Ibidem er latinsk for »samme sted«, og henviser til det værk, som er nævnt umiddelbart forinden. Typisk bruges forkortelsen *ibid.* i stedet for *ibidem*. Står *ibid.* alene, er det en henvisning til nøjagtigt samme sted, dvs. samme værk og samme side. Er henvisningen til samme værk, men til en anden side tilføjes sidetallet (fx »*ibid.* s. 123«). *Ibid.* kan kun bruges til at henviser til det sidst citerede værk.

Idem er latinsk for »den samme« eller »det samme«. *Idem* kan bruges ved henvisninger til andre værker af samme forfatter eller forfattere (fx »Alf Ross: Ejendomsret og Ejendomsovergang s. 23 og *idem*: Ret og Retfærdighed s. 54«). Det anbefales dog, at man undlader at bruge *idem*, men bruger »samme«. Dette af flere grunde: For det første undgår man diskussionen om, hvorvidt *idem* bør bøjes efter forfatterens køn og antal. For det andet anvendes *idem* i engelsksproget litteratur enkelte steder ikke i betydningen »den samme person«, men »det samme værk«, således at *ibid.* bruges ved henvisninger til samme værk og sidetal, mens *idem* bruges til samme værk og andet sidetal (fx »*idem* p. 43«).

Op.cit. er en forkortelse af det latinske »*opere citato*«, som betyder i det citerede værk og henviser til et allerede nævnt værk. *Op.cit.* kan anvendes alene (fx »*op.cit.*

s. 215«), hvorved forkortelsen erstatter brugen af *ibid.* *Op.cit.* anvendes dog oftere som alternativ til at gentage en allerede citeret henvisning fuldt ud, eksempelvis for ikke at gentage titlen på et værk af samme forfatter (fx »Alf Ross: *op.cit.* s. 32«). Anvendes den sidstnævnte form, er henvisningen entydig, uanset mellemkommende henvisninger til værker af andre forfattere, hvorfor *op.cit.* kan supplere *ibid.* i samme tekst.

Loc.cit. (alternativ: *l.c.*) er en forkortelse af det latinske »*loco citato*«, som betyder det citerede sted. Forkortelsen anvendes i stedet for *op.cit.*

Anf.st. (mindre brugt alternativ: *a.s.*) er en forkortelse af »anførte sted«. Forkortelsen kan anvendes i stedet for *op.cit.* og *loc.sit.*

Det er valgfrit, om man vil bruge forkortelserne, men i givet fald skal anvendelsen være konsekvent og gennemskuelig. Det anbefales, at forkortelserne kun bruges i henvisninger til litteratur o.l.

Problemet ved at anvende forkortelserne er, at læseren tvinges til at orientere sig i den tidligere tekst, hvis han vil vide, hvad der henvises til. Tilsvarende skal man under skrivearbejdet orientere sig tilbage i teksten og eksempelvis løbende opdatere henvisningerne, når tekst flyttes eller tilføjes. Man bør derfor grundigt overveje, om ulemperne ved de valgte forkortelser står mål med fordelene ved, at teksten bliver kortere.

Litteraturhenvisninger

- Andersen, Lars Svenning, Klingsten, Mette, Krarup, Mads, Petersen, Lars Lindencrone og Vejby, Bjarne*: Funktionærret, 4. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2011.
- Andersen, Lennart Lyng*: Kreditaftaleloven 2010, Thomson Reuters Professional, København, 2011.
- Andersen, Mads Bryde*: Advokatretten, Advokaternes Serviceselskab, København, 2005.
- Andersen, Mads Bryde*: Enkelte transaktioner, 2. udg., Gjellerup, København, 2011.
- Andersen, Mads Bryde*: IT-retten, 2. udg., Gjellerup, København, 2005.
- Dragsted, Nicolai, Horsfeldt, Ole, Langemark, Jesper og Sørensen, Claus*: K02 med kommentarer, Herning, 2008, udgivet elektronisk: www.k02.dk (sidst set 21.05.2010).
- Evald, Jens*: Juridisk teori, metode og videnskab, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2020.
- Evald, Jens og Schaumburg-Müller, Sten*: Retsfilosofi, retsvidenskab og retskildelære, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2004.
- Frost, J.L.*: Fogedforretninger, 2. udg. under medvirken af E. Mensen, G.E.C. Gads Forlag, København, 1949.
- Graver, Hans Petter*: Vanlig juridisk metode? om rettsdogmatikken som juridisk sjanger, Tidsskrift for Rettsvitenskap 2008.149.
- Hasselbalch, Ole*: Kvalitetskriterier i retsvidenskaben, bidrag til *Hasselbalch, Ole* (red.): Juridisk Forskning, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2002, citeret: »Ole Hasselbalch i Juridisk Forskning (2002)«.
- Hellner, Jan*: Kvalitetskriterier i rättsvetenskapen, bidrag til *Hasselbalch, Ole* (red.): Juridisk Forskning, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2002, citeret: »Jan Hellner i Juridisk Forskning (2002)«.
- Illum, Knud*: Anmeldelse af Alf Ross: Om Ret og Retfærdighed, U 1953B.278.
- Illum, Knud*: Nogle refleksioner over den juridiske dogmatiks metode og den juridiske argumentation, Tidsskrift udgivet af Juridiska Föreningen i Finland 1962.381.
- Jespersen, Halfdan Krag*: Karnov Leje- og boliglove (særtryk) – lejelov, Karnov Group Denmark, København, 2014, citeret: »Halfdan Krag Jespersen: Karnov Lejelov (2014)«.
- Jespersen, Halfdan Krag*: Karnovs Lovsamling – lejeloven, Karnov Group Denmark, København, 2014, udgivet elektronisk: jura.karnovgroup.dk (sidst set 03.10.2014).
- Jørgensen, Stig*: Kvalitetskriterier i retsvidenskaben, bidrag til *Hasselbalch, Ole* (red.): Juridisk Forskning, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2002, citeret: »Stig Jørgensen i Juridisk Forskning (2002)«.
- Kjønstad, Asbjørn*: Noen synspunkter på rettsdogmatisk forskning, bidrag til *Hasselbalch, Ole* (red.): Juridisk Forskning, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2002, citeret: »Asbjørn Kjønstad i Juridisk Forskning (2002)«.
- Madsen, Palle Bo*: Markedsret del 2 – Markedsføringsret og konkurrenceværn, 6. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2015, citeret: »Palle Bo Madsen: Markedsret del 2, 6. udg. (2015)«.
- Madsen, Palle Bo*: Videnskabelig uredelighed og tvivlsom forskningspraksis, bidrag til *Riis, Thomas og Trzaskowski, Jan* (red.): Skriftlig jura – den juridiske fremstilling, 2. udg., Ex Tuto Publishing, København, 2020, citeret: »Palle Bo Madsen i Skriftlig jura, 2. udg. (2020)«.
- Munk-Hansen, Carsten*: Retsvidenskabsteori, 3. udg., Djøf Forlag, København, 2022.
- Munk-Hansen, Carsten*: Studenterafhandlingen, bidrag til *Riis, Thomas og Trzaskowski, Jan* (red.): Skriftlig jura – den juridiske fremstilling, 2. udg., Ex Tuto Publishing, København, 2020, citeret: »Carsten Munk-Hansen i Skriftlig jura, 2. udg. (2020)«.

- Mæhle*, Synne Sæther: Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene?, *Jussens Venner* 2004.329.
- Nielsen*, Ole Bruun: *Juraspecialet – en håndbog*, 2. udg., Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2011, citeret: »Ole Bruun Nielsen: *Juraspecialet*, 2. udg. (2011)«.
- Nielsen*, Peter Arnt, *Lett*, Jesper, *Biggaard*, Stig, *Pedersen*, Karsten Havkrog, *Kristoffersen*, Karsten og *Madsen*, Rasmus Møller: Advokatrådets Retsudvalg: Reform af voldgiftsloven, Advokatsamfundet, København, 2003, citeret: »Peter Arnt Nielsen m.fl.: Reform af voldgiftsloven (2003)«.
- Ramberg*, Christina: Erfarenheter – som kan vara till nytta för doktorander i juridik, *Jure*, Stockholm, 2003, citeret: »Christina Ramberg: Erfarenheter (2003)«.
- Schaumburg-Müller*, Sten: Retsvidenskabelige problemer ifølge bedømmelsespraksis, U 2009B.192.
- Sonne*, Erik: Litteratursøgning, kilder og referencer, bidrag til *Riis*, Thomas og *Trzaskowski*, Jan (red.): *Skriftlig jura – den juridiske fremstilling*, 2. udg., Ex Tuto Publishing, København, 2020, citeret: »Erik Sonne i *Skriftlig jura*, 2. udg. (2020)«.
- Suviranta*, Antti: Om kvalitetskriterier i rettsvetenskapen, bidrag til *Hasselbalch*, Ole (red.): *Juridisk Forskning*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København, 2002, citeret: »Antti Suviranta i *Juridisk Forskning* (2002)«.
- Torp*, Carl: *Dansk Tingsret*, 2. udg. ved L.A. Grundtvig, G.E.C. Gads Forlag, København, 1905.
- Ussing*, Henry: Bidrag til Moral- og Retsfilosofi, U 1934B.289.
- Ussing*, Henry: *Obligationsretten – Almindelig del*, 4. udg. (revideret optryk) ved A. Vinding Kruse, Juristforbundets Forlag, København, 1967, citeret: »Henry Ussing: *Almindelig del*, 4. udg. (1967)«.